

Aleš Karmazin

NOVÁ ÉRA

Čínská politika za vlády
Si Ťin-pchinga

Rád bych poděkoval nejbližší rodině za podporu a trpělivost při psaní této knihy v hektickém období během roku 2025.

Ke zvýšení kvality této knihy přispělo pečlivé, kritické a zároveň konstruktivní čtení rukopisu ze strany dvou odborných recenzentů. Přestože jsme se ne ve všech pohledech na čínskou politiku shodli, jejich přínos byl zásadní. Veškeré omyly a nedostatky samozřejmě padají pouze na moji hlavu.

Děkuji rovněž kolegům a kolegyním z Metropolitní univerzity Praha za administrativní podporu a také za přátelské a intelektuálně podporující prostředí. Poděkovat chci dále nakladatelství Lukáš a syn za vstřícnou a profesionální spolupráci.

Tato kniha byla vydána v rámci projektu Vědecko-výzkumného záměru Metropolitní univerzity Praha č. 110-4 „Centrum bezpečnostních studií“ financovaného z podpory MŠMT na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace v roce 2024.

Recenzovali: Ing. Jan Švec, Ph.D.,
Ing. Mgr. Richard Turcsányi, Ph.D.

Vydáno v rámci koedičního projektu nakladatelství Lukáš a syn
a Metropolitní univerzity Praha.

© Metropolitní univerzita Praha, o.p.s., 2025

© nakladatelství Lukáš a syn s.r.o., 2025

ISBN: 978-80-7364-174-0

OBSAH

Úvod	7
ORGANIZACE	
1. Suverenita: vestfálský, nebo (post)imperiální stát?	21
2. Politický systém: fragmentace, nebo centralizace?	51
IDEJE	
3. Ideologie: komunismus, nebo nacionalismus?	75
4. Identita: revizionismus, nebo status quo v mezinárodním řádu?	99
MOC	
5. Ekonomika: hospodářský nacionalismus, nebo liberalizace?	129
6. Projekce moci: geopolitika, nebo geoekonomika?	157
Závěr	187
Seznam zdrojů	201

ÚVOD

Na konci listopadu 2012 přednesl po návštěvě Čínského národního muzea a jeho stálé výstavy *Cesta ke znovuobrození* Si Ťin-pching (Xi Jinping)¹ projev, ve kterém vyjádřil vizi „čínského snu“. Bylo to krátce po jeho zvolení do čela Komunistické strany Číny (KSC), přičemž bylo vzhledem k pravidlům čínského politického systému jasné, že na jaře následujícího roku obsadí i post prezidenta Čínské lidové republiky (ČLR). Velmi brzy po nástupu do čela státu i strany Si skutečně ukázal, že se jeho vláda bude vyznačovat vysokými ambicemi. Naplnění „čínského snu“ totiž spojil s vizí nové éry čínských dějin (srov. Lin 2024). V této nové epoše má být Čína mezinárodně respektovaným, stabilním a silným státem. Samotné heslo „čínský sen“ je jen velmi obecným rámcem, ale zahrnuje ambice v ekonomické, technologické i geopolitické oblasti. Je rovněž spojeno s novými projekty, které se svým charakterem a rozsahem vymykají předchozí tradici zahraniční politiky Číny. Nejmarkantnějším příkladem v tomto ohledu je Iniciativa pásu a stezky (někdy též nazývaná „Nová hedvábná stezka“).

Představa „čínského snu“ a „nové éry“ formulovaná Si Ťin-pchingem navazuje na předchozí hospodářské a politické úspěchy Čínské lidové republiky. Reformy zahájené na konci 70. let 20. století vedly k mimořádně rychlému ekonomickému růstu, který se po následující čtyři desetiletí pohyboval kolem průměrné roční hodnoty 10 %. Podle údajů

1 / V této knize používám standardní českou transkripci čínštiny. Při prvním výskytu konkrétního čínského jména či pojmu v dané kapitole do závorky doplňuji transkripci podle mezinárodního systému pchin-jin (pinyin). V případě tchajwanských vlastních jmen uvádím do závorky jejich zápis pomocí transkripce, kterou dané osobnosti preferují nebo která se nejčastěji používá v daném případě. Často jde o transkripci založenou na systému Wade-Giles.

Světové banky a dalších mezinárodních institucí se v roce 2010 Čína stala druhou největší ekonomikou světa (měřeno nominálním HDP). Zatímco na počátku reformem představovala přibližně 2 % světového HDP, o čtyřicet let později, konkrétně v roce 2021, už to bylo 18,3 % (Turcsányi 2021; Wright 2024). Tyto hospodářské úspěchy se promítly do rostoucího mocenského postavení ČLR na mezinárodní scéně a do rozšiřujícího se čínského působení ve světě. Dnes je tak Čína obvykle vnímána jako druhá nejvýznamnější světová velmoc.

Již krátce po Si Ťin-pchingově nástupu začalo být zřejmé, že nehodlá udržovat dosavadní stav a kurz, ale že je jeho záměrem čínskou politiku výrazněji měnit. To naznačuje jeho výše zmíněná rétorika i akademické debaty o tom, jak jeho vládu charakterizovat. V kontextu Si Ťin-pchingových aspirací některé odborné studie označily období jeho vlády jako „třetí revoluci“ (Economy 2018), která přehodnocuje předchozí dva velké politické projekty, a to revolučněkomunistickou éru Mao Ce-tunga (Mao Zedonga) trvající od založení ČLR v roce 1949 do roku 1976 a etapu pragmatické transformace Číny za vlády Teng Siao-pchinga (Deng Xiaopinga) v 80. letech 20. století, na kterou úzce navazovali jeho následovníci v 90. letech 20. století a v nultých letech 21. století.

V podobném duchu řada dalších expertů tvrdí, že Čína se za vlády Si Ťin-pchinga v mnohém vzdálila od dřívější tradice čínské zahraniční politiky (Callahan 2016; Smith 2021; Zhang 2019). Někteří přímo upozorňují na to, že právě po nástupu Si Ťin-pchinga došlo k definitivnímu opuštění předchozí strategie nenápadného růstu (tento překlad přibližně odpovídá v angličtině používanému označení *keeping low profile strategy*) formulované Tengem a zosobňující jeho snahu o reformy a umírněnou zahraniční politiku. Zároveň se Čína odklonila i od deklarované politiky mírového růstu (rozvoje), která byla oficiálně ohlášena na počátku 21. století za vlády Chu Ťin-tchaa (Hu Jintaa) a která v určitém smyslu představovala aktualizaci Tengovy vize (Buzan 2024; Shirk 2022). Je nutno podotknout, že k narušování strategie nenápadného růstu a k důraznějšímu a aktivnějšímu prosazování čínských zájmů docházelo již ve druhé polovině nultých let, tedy před nástupem Si Ťin-pchinga do čela KSČ a ČLR. Řada výzkumníků spekuluje, že to

souviselo se soubojem o nástupnictví, ke kterému došlo právě v této době (přibližně v polovině nultých let 21. století) a které také vedlo k vyostření nacionalistických postojů v nejvyšších patrech čínské politiky (Shirk 2022; Wang & Vangeli 2016). Z tohoto souboje vzešel vítězně Si a právě po jeho nástupu do nejvyšších funkcí se posuny v čínské zahraniční politice projeví ještě výrazněji a jednoznačněji.

Většina akademických prací tak chápe Si Ťin-pchinga jako hlavního hybatele zásadních změn v čínské domácí i zahraniční politice. Některé studie však nabízejí odlišný pohled, jelikož se snaží identifikovat dlouhodobější strategii Číny v mezinárodní politice. Michael Pillsbury (2015) a Rush Doshi (2021) tvrdí, že Čína po několik desetiletí systematicky sleduje strategii směřující k nahrazení Spojených států v pozici globálního hegemonu. Podle těchto autorů jde tedy o dlouhodobější proces, který přesahuje samotnou osobu Si Ťin-pchinga. Nicméně jak tvrdí Doshi, který pokrývá i značnou část Si Ťin-pchingovy vlády, právě během ní (konkrétně od roku 2016) se čínská strategie posunula do nové fáze globální expanze. Přestože tedy Si Ťin-pchingův nástup Doshi neinterpretuje jako zásadní zlom, konstatuje, že období Si Ťin-pchingovy vlády přineslo významné posuny.

Perspektiva, záměr a argument

Tato kniha volně navazuje na výše uvedené debaty a jejím nejobecnějším cílem je charakterizovat podobu politického projektu a vlády Si Ťin-pchinga od roku 2012 až do současnosti. Konkrétněji se pak snaží ukázat, z jakých vstupních předpokladů, zdrojů a pozic čínská zahraniční politika a obecná politická strategie v éře Si Ťin-pchinga vychází. K tomuto přistupuje prostřednictvím analýzy hlavních voleb, dilemat a napětí, které jsou s čínskou politikou v dané době spojeny a které pomáhají pochopit, jak se čínské vedení snaží zajistit, udržet a řídit mocenský růst ČLR. Knihu lze tedy číst jako analýzu hlavních rysů Si Ťin-pchingova politického projektu a zároveň i jako úvod do současné čínské politiky. Kniha by měla být přístupná i širší veřejnosti,

avšak primárně je psaná coby akademický text. Jako knihy poskytující úvod do současné čínské politiky a v první řadě cílící na široké (neakademické) publikum lze doporučit i jiné české tituly (zejm. Kironská & Turcsányi 2021).

Ve vztahu k vymezení této knihy je namísto důležité upřesnění. Otázka mocenského vzestupu a mezinárodní strategie Číny se samozřejmě odvíjí od konkrétních vztahů Číny s dalšími aktéry i od celkového mezinárodního uspořádání. Tato kniha se však zmíněným aspektům nevěnuje. Není to práce o vztazích a interakcích mezi Čínou a dalšími zeměmi, jako jsou například USA. Na tyto aspekty narážím pouze okrajově. Mou snahou je zaměřit se na zdroje a obecné charakteristiky čínské zahraniční politiky, které do velké míry vychází z domácího prostředí a strategických a koncepčních formulací. I toto nicméně považuji za zásadní pro pochopení současného směřování Číny ve světě.

Základním argumentem této knihy je, že období vlády Si Ťin-pchinga lze skutečně chápat jako svébytnou etapu čínské politiky, která je založena na přehodnocování a vyvažování vlivů a odkazů předchozích lídrů ČLR. Jinými slovy, ve srovnání s dřívějším politickým vývojem ČLR nese znaky kontinuity i revize. Její výsledná podoba je však do značné míry unikátní. V jistém smyslu skutečně představuje „novou érou“, a liší se tak od předchozí revoluční i reformní etapy. V této knize ji označuji jako revitalizační.

Revoluční fáze čínské politiky byla spojena s vládou Mao Ce-tunga (1949–1976). Toto období se vyznačovalo radikálním komunismem, totalitní vládou s koncentrací moci v Maových rukou, důrazem na třídní boj a snahou odpoutat Čínu od dřívějších kulturních kořenů. V zahraniční politice se Čína vymezovala vůči imperialismu reprezentovanému především Spojenými státy a později také vůči komunistickému revizionismu reprezentovanému Sovětským svazem. Jako reformní období můžeme chápat etapu vlády Teng Siao-pchinga od roku 1978 do raných 90. let, ale v širším smyslu i dobu jeho dvou nástupců, a sice Ťiang Ce-mina (Jiang Zemina), který stál v čele strany do roku 2002, a Chu Ťin-tchaa, který následně ve stejné pozici působil do roku 2012.

Tato éra se vyznačovala ekonomickými reformami, zaváděním tržních principů, postupným společenským uvolňováním a začleňováním Číny do globálního kapitalismu a mezinárodního řádu. V politickém systému došlo k oslabení pozice lídra a k zavedení principů kolektivního vedení a konsenzuálního rozhodování. V zahraniční politice pak Teng formuloval již výše zmíněnou strategii nenápadného růstu.

Hlavní etapy rozebírané v knize jsou shrnuty v tabulce 1. Je však třeba zdůraznit, že toto rozlišení má do značné míry schematický charakter. Přestože představuje určité zjednodušení, lze je chápat jako orientační přehled hlavních proměn a posunů v čínské politice. Tyto změny navíc neprobíhaly v jediném časovém okamžiku a i v rámci jednotlivých etap docházelo k dalšímu vývoji. Na tuto skutečnost upozorňuji v následujících kapitolách, ale mým cílem je především vyznačit hlavní odlišnosti těchto etap.

Tabulka 1: Hlavní etapy čínské politiky

Etapa	Nejvyšší politický představitel	Období
Revoluční	Mao Ce-tung (Mao Zedong)	Roky 1949 až 1976
Reformní	Teng Siao-pching (Deng Xiaoping)	Rok 1978 až počátek 90. let
	Ťiang Ce-min (Jiang Zemin)	V letech 1989 až 2002 v čele strany, v letech 1993 až 2003 v čele státu
	Chu Ťin-tchao (Hu Jintao)	V letech 2002 až 2012 v čele strany, v letech 2003 až 2013 v čele státu
Revitalizační	Si Ťin-pching (Xi Jinping)	Od roku 2012 v čele strany, od roku 2013 v čele státu

Označení éry Si Ťin-pchinga jako revitalizační je odvozeno z „čínského snu“, jednoho z jeho klíčových politických hesel, které odkazuje k myšlence obrození a obnovení velikosti čínského národa. Toto pojmenování zároveň naznačuje příchod nových, výraznějších ambicí a odráží snahu napravit či změnit směřování čínské politiky v oblastech, které Si vnímal jako slabiny předchozí reformní éry. Nastavení politického systému, který se stal během reformní éry značně fragmentovaným, Si chápal jako škodlivé a nebezpečné. Již od svého nástupu se tedy pokoušel zvýšit centrální kontrolu a koordinaci a také úspěšně koncentroval politickou moc ve svých rukou. Snaha o konsolidaci státní moci rovněž vedla ke zvýšení vlivu Pekingu vůči Hongkongu a k eskalaci represivních politik v Tibetu a Sin-ťiang (Xinjiangu). Zároveň došlo k důležitým posunům v politice vůči Tchaj-wanu. Si čelil (a stále čelí) výzvě přenastavit ekonomickorozvojový model, který sice v předchozích dekádách zajistil Číně enormní růst, ale během jeho vlády stále viditelněji naráží na své limity. V zahraniční politice nastolil výrazně ambicióznější agendu zosobněnou Iniciativou pásu a stezky a dalšími projekty. Ty směřují k vytvoření rámce, ve kterém bude ČLR centrálním aktérem, ať už prakticky (jako ve zmíněné Iniciativě pásu a stezky), institucionálně (v Čínou iniciované Asijské infrastrukturní investiční bance) nebo symbolicky (v předkládaných představách o Globální civilizační iniciativě, Globální rozvojové iniciativě, Globální bezpečnostní iniciativě a Iniciativě globálního vládnutí).

Nelze však říci, že by Si Ťin-pchingova vláda byla založena na plném popření reformní etapy či na přímém návratu k té revoluční. Zatímco Teng se v mnoha ohledech výrazně vymezil proti Maově vládě, Si čerpá z obou těchto etap. Toto naznačuje i *Dokument číslo 9* uniklý z interní diskuse v KSČ. Vznikl sice těsně před nástupem Si Ťin-pchinga do čela strany, ale pravděpodobně již nese jeho silný otisk (Buckley 2013). Mimo jiné kritizuje „vymezování období před reformami [zahájenými v roce 1978] a období po reformách jako vzájemně protikladných“ a považuje to za ideologickou a politickou hrozbu (Tsang & Cheung 2024: 83). Ve své vládě Si inspiraci revoluční a reformní érou do značné míry vyvažuje a zároveň doplňuje novými prvky. V domácí politice

podobně jako Mao začal budovat kult osobnosti a potlačil opoziční křídla ve straně. Přesto se na rozdíl od Maa nikdy neuchýlil k chaotickým revolučním kampaním, které toto měly podpořit a které v době Maa téměř rozložily stát zevnitř. Oproti reformní etapě znovu více zdůrazňuje význam socialismu (komunismu), avšak nejde již o jeho revoluční verzi, ale spíše počinštěný marxismus bez reálných snah o dosažení sociální rovnosti či mezinárodní revoluční spolupráce. Si Ťin-pchingovo myšlení je navíc silně propojeno s nacionalismem, který se stal klíčovou součástí čínské politiky zejména od 90. let, a také s odkazy na tradiční čínské filozofické směry (zejména konfucianství). Ačkoliv je Si Ťin-pchingovým cílem přenastavit rozvojový model a zvýšit kontrolu státu nad ekonomikou, stále rozvíjí podobu státního kapitalismu zavedenou Tengem. Přestože se Si Ťin-pching snaží učinit z Číny centrálního aktéra mezinárodních vztahů, podobně jako o to usiloval Mao Ce-tung, současná ČLR již není revolučním státem. Navzdory novým ambicím zůstává zapojena do mnoha struktur a institucí mezinárodního řádu, což je dědictvím reformní éry.

Jak bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, Si Ťin-pchingova etapa je také charakteristická definitivním opuštěním strategie nenápadného růstu a deklarované politiky mírového růstu. Oba tyto koncepty (přístupy) bezpochyby měly vnitřní rozpory a zahraničněpolitické jednání Číny jim ne vždy odpovídalo (Buzan 2010; Callahan 2010; Shih & Yin 2013; Yan 2006). Avšak zatímco Teng zastával myšlenku, že čínský vzestup bude umožněn právě tím, že ČLR přijme určité programové sebeomezení a bude růst relativně nenápadně, Si Ťin-pching tuto Tengovu vizi reviduje. Zhruba do nástupu Si Ťin-pchinga tak stále přetrvávaly důležité aspekty strategie nenápadného růstu, respektive politiky mírového růstu. Patřila mezi ně pokračující snaha Číny o potvrzení a posílení vlastní integrace do již existujících globálních ekonomických institucí (Norris 2021; Steinfeld 2012), spoléhání na zapojení Číny do globalizované mezinárodní ekonomiky (Heldt & Park 2025), explicitní využívání diskurzu mírového růstu (Choo 2009; Shih & Yin 2013) a aktivní a komplexní diplomatické vyjednávání s USA (Shirk 2007, 2022) s rétorikou, která byla ve srovnání s koncem nultých

let konfrontační jen velmi omezeně (Jaworsky & Qiaoan 2021). Zároveň v ČLR převažoval expertní konsenzus o smysluplnosti strategie nenápadného růstu a čínské vedení žádnou explicitní alternativu nepředstavilo (Shambaugh 2013). Ta přichází až s nástupem Si Ťin-pchinga, který nahradil heslo „mírový růst“ novou „snahou o dosahování výsledků“ (Yan 2014). I v návaznosti na to Si Ťin-pchingův politický program ukazuje menší ochotu ustupovat, více přijímá logiku soutěživosti, snaží se o výraznější projekci čínské moci a explicitně vyjadřuje vlastní vize mezinárodního uspořádání (pro podobný pohled srov. Buzan 2024; Schindler et al. 2024; Tsang 2020; Yan 2014; Zhao 2022).

V této knize ale také argumentuji, že ačkoliv Si Ťin-pching nastavil relativně unikátní a svébytný politický kurz, jeho realizace naráží na důležité limity a výzvy. Ty komplikují jeho naplnění a naznačují, že tento kurz nemá jednoznačné vyústění. Uvědomění si těchto omezení rovněž problematizuje tezi Pillsburyho a Doshiho o dlouhodobě sledované strategii ČLR. Jde přinejmenším o tři klíčové výzvy.

Zaprvé, přestože Si Ťin-pching dokázal do značné míry centralizovat politickou moc, tato centralizace naráží na hlubší limity. V čínské politice stále existuje vysoká míra fragmentace, což se odráží i v přípravě, realizaci a řízení vlajkových projektů, jako je Iniciativa pásu a stezky (více v kapitole 2). Naopak Pillsbury a Doshi předpokládají, že čínská strategie je formulována a implementována z pozice ČLR (respektive KSČ) jakožto unitárního aktéra. Podobně i Si často mluví o „jedné zemi, jednom lidu, jedné ideologii, jedné straně a jednom lídrovi“ jako důležité formulaci definující jeho politiku (Tsang & Cheung 2024: 199). V této knize však argumentuji, že proces tvorby a realizace politik je ve skutečnosti komplexnější a méně jednotný, než naznačuje Si Ťin-pchingův výrok.

Zadruhé, i když jsou strukturální problémy čínské ekonomiky známy přinejmenším dvě desetiletí, čínskému vedení se je stále nedaří účinně řešit. Za hlavní cestu k nápravě je považován přechod k ekonomice tažené spotřebou domácností, avšak tohoto cíle se zatím nedaří dosáhnout. Současně se nedaří vyřešit ani problém rychle rostoucího dluhu, přetrvávající závislosti ekonomiky na investicích či nepřízni-

vého demografického vývoje. Vzhledem k tomu, že právě ekonomický růst byl a stále je stěžejním pilířem mocenského postavení Číny na mezinárodní scéně i legitimacy vlády KSČ, jde o zásadní otázky. Doshi ani Pillsbury však tyto skutečnosti ve svých analýzách čínské dlouhodobé strategie fakticky nezohledňují. Doshi se sice ekonomickým výzvám věnuje, ale pouze okrajově a bez skutečného propojení s fungováním čínské (zahraniční) politiky (Doshi 2021: 333).

Zatřetí, snaha ČLR o dosažení některých klíčových cílů, zejména připojení Tchaj-wanu, s sebou přináší dilema, jaké prostředky za daným účelem využít. Připojení Tchaj-wanu je totiž jen obtížně dosažitelné bez použití síly, avšak její nasazení by mohlo vyvolat protireakci, jež by Čínu mohla poškodit vojensky, ekonomicky nebo reputačně. Pokud bychom přijali tezi Doshiho, že cílem ČLR je vytlačit americké aliance z regionu východní Asie, pak by platilo, že čím intenzivněji by se Čína o tento krok pokoušela, tím silnější snahu o vyvažování vlastního vlivu by mohla vyvolat. Ačkoliv si je Čína těchto rizik velmi dobře vědoma, neexistuje zjevné řešení, které by jí poskytovalo vysokou šanci na úspěch při omezení rizik na minimum. Dané dilema by mohl Peking řešit snížením či upozaďením daných ambicí, avšak k takovému kroku zjevně Si Ťin-pching nechce přistoupit.

Teoretický pohled

V této knize volně navazuji na dva teoretické přístupy z oblasti sociálních věd: na perspektivu mnohočetných a propojených modernit (*multiple modernities, entangled modernities*) a na koncept velké strategie (*grand strategy*). Jde sice o dva přístupy, které se používají v jiných kontextech a mají řadu rozdílů, avšak v jistém smyslu sdílejí podobný pohled, ze kterého budu vycházet. Navíc mým cílem v této knize není oba přístupy přímo aplikovat, ale spíše s jejich pomocí vymezit základní pohled a analytický postoj.

Perspektiva mnohočetných a propojených modernit vznikla jako alternativa k pohledu, který předpokládal jednu konkrétní vizi moderni-

ty a relativně unifikované modernizační procesy, jimiž je nutno projít. Zároveň se staví proti předpokladu (ať již přiznanému, či nepřiznanému), že vzorem modernizace mají být západní státy. Tvrdí tedy, že i nezápadní společnosti mohou dosáhnout modernity prostřednictvím vlastních cest (Eisenstadt 2003; Fourie 2012; Spohn 2010). Hlavní myšlenka související s propojenými modernitami říká, že žádná modernita nevzniká izolovaně a že je naopak typické, že se propojují různé modernizační procesy. Ty mohou mít různé geografické a ideologické kořeny a zároveň se mohou kreativně prolínat a tvořit smíšené a různorodé propletence různých vlivů (Bhambra 2014; Therborn 2003). Tato perspektiva tedy umožňuje vnímat modernitu jako pluralitní a dynamický fenomén, který se nevyvíjí lineárně a nemusí být zcela koherentní. Využívá se pro analýzu vzniku, charakteru a fungování základních a obecných společenských institucí a rámců, jako jsou náboženství, sekularismus, kapitalismus či stát, a jejich konkrétních forem. Samotný pojem modernity je tedy značně široký a umožňuje zaměřit pozornost na různé sociální procesy (typicky obecného charakteru). V této knize se pak nesoustředím přímo na modernitu jako takovou, ale na to, co by se dalo pojmenovat souslovím „politické projekty“, tedy na obecné rámce směřování politiky a jejich konstitutivní charakteristiky. Zároveň sleduji, jak politický projekt utvářený v době Si Ťin-pchinga vzniká souběhem různých vlivů a logik, které pochází z různých fází čínského vývoje, ze zahraničí či z různých myšlenkových systémů.

Velká strategie je koncept, který se snaží zachytit obecný rámec a postup využívaný aktéry (typicky státy) pro dosahování jejich hlavních cílů a potřeb v oblasti mezinárodní politiky a bezpečnosti. Na rozdíl od běžné vojenské strategie, která se soustředí na použití ozbrojených sil v konkrétních konfliktech, velká strategie překračuje vojenský rámec a zahrnuje také politické, ekonomické, diplomatické, kulturní a ideologické nástroje státní moci. Velká strategie je tedy komplexní, víceúrovňový koncept, který propojuje zdroje, nástroje a cíle státní politiky, respektive slouží k analýze, zda a jak státy v tomto ohledu postupují (Gaddis 2009; Posen & Ross 1996). V akademické

debatě existuje spor o to, zda velké strategie skutečně existují jako vědomě formulované doktríny, nebo zda se jedná spíše o uměle vytvořené analytické konstrukce, které dávají zpětně smysl chaotickým rozhodnutím. Rovněž existují různé pohledy na to, zda velkou strategii chápat coby explicitně formulovaný plán, nebo soubor principů (ne nutně obsažený v jednom dokumentu), či jako chování států (Silove 2018). Přestože s tímto pojmem jsou spojeny některé nejasnosti, velká strategie má být analytickým konceptem, který přemostuje domácí prostředí a zahraniční politiku. Jak jsem již zmínil výše, tak v této knize se přímo nevěnuji konkrétní zahraniční politice. Mojí ambicí není ani hledat nastavení velké strategie, ale zaměřit se na obecné podmínky a zdroje státní politiky. Tato kniha by tedy měla představit a rozebrat hlavní kontextuální rámce, které stojí na pozadí utváření velké strategie a zahraniční politiky a které vyjadřují nejdůležitější potřeby a vize státního projektu.

Jak je zřejmé, zmíněné teoretické přístupy jsou v mnoha ohledech odlišné, ale přesto sdílejí několik obecných aspektů, kterými se inspiroji v této knize. Oba jsou multidimenzionální v tom smyslu, že neříkají, že je nutné se zaměřit pouze na určitý faktor (například na politický systém či průmyslovou politiku). Naopak naznačují, že to, co má být zahrnuto do analýzy, je do určité míry situačně dané a vychází z potřeb aktéra a jeho pozice. Oba také představují širší teoretickou perspektivu, která umožňuje čerpat z různých konkrétnějších teoretických či konceptuálních logik. Například tedy není nutné pracovat pouze v duchu institucionální komparativní politologie, ale je možné takovou perspektivu kombinovat s politickými a ekonomickými faktory, které mohou pomoci vysvětlit stav politického systému z jiného pohledu. Oba přístupy zohledňují roli konkrétních aktérů a zároveň stav daného prostředí a struktury. Rovněž se zajímají o konstitutivní charakteristiky, které vytváří určitý politický projekt nebo strategii. Naopak nutně nepracují s přímou a deterministickou kauzalitou, která předpokládá, že určitý faktor (například konkrétní podoba státní ideologie) vede nutně k určitému výstupu (například ke konkrétnímu rozhodnutí v rámci sporu v zahraniční politice). V podobném duchu

ani já nepředpokládám, že obecné zdroje, o kterých v práci budu mluvit, musí nutně vést v oblasti zahraniční politiky ke konkrétním rozhodnutím. Obecné zdroje určují spíše obecné rysy a strategické tendence.

Postup a struktura

Výše uvedené vymezení sice pomáhá nastavit obecnou perspektivu a „filozofii“ výzkumu, avšak v mnoha ohledech je obecné a neurčité. V této části chci nabídnout upřesnění svého postupu pomocí toho, co lze nazvat „analýza dilemat“ (Hynek & Karmazin 2020). Základním argumentem tohoto přístupu je, že charakter politického řádu (domácího či mezinárodního), respektive charakter určitého politického projektu, lze pochopit s pomocí hlavních dilemat, která se v daném uspořádání nebo projektu objevují. Dilemata představují klíčová napětí, protichůdné tendence nebo hlavní volby mezi konceptuálně odlišnými možnostmi či strategiemi. Primární snahou je sledovat, zda nějaká z možností převažuje, jak se aktér (v tomto případě čínské vedení) vyrovnává s existencí odlišných tendencí a jak se vzájemně dané tendence ovlivňují. Z tohoto plyne i skutečnost, že hlavní tendence (póly, volby) v daných dilematech se nezbytně vzájemně nevylučují (nejde o volbu „buď..., anebo...“) a může mezi nimi vznikat kompromis.

V návaznosti na literaturu o mnohočetných a propojených modernitách rozlišuji tři základní oblasti, které mě v této knize budou zajímat. Jsou jimi organizace, ideje (ideologie) a moc (podobně a srov. Dirlík 2006; Spohn 2010; Therborn 2003). V jejich rámci se zaměřím na šest tematických oblastí. Ve vztahu k organizaci půjde (1) o charakter suverenity a to, zda Čína směřuje k vestfálskému, nebo postimperiálnímu státu, a (2) o podobu politického systému, v níž se střetává tendence k fragmentaci s tlakem na centralizaci. V rovině idejí se zaměřím (3) na ideologii a vztah mezi komunismem a nacionalismem a (4) na mezinárodní identitu a napětí mezi revizionistickým postojem k mezinárodnímu řádu a tendencemi k jeho zachování. V kategorii

moci se pak budu věnovat (5) ekonomice, v níž se střetávají liberalizační politiky s ekonomickým nacionalismem, a (6) projekci moci a vztahu mezi geopolitikou a geoekonomikou.

Na základě těchto šesti dimenzí je strukturována celá kniha. První kapitola se tedy věnuje tomu, zda Čína má charakter vestfálského, či (post)imperiálního státu. Společně s tím ukazuje historický vývoj čínského státu a věnuje pozornost příhraničním oblastem, jako je například Hongkong, Tchaj-wan či Sin-ťiang. Druhá kapitola sleduje napětí mezi fragmentací a centralizací v rámci politického systému a zároveň objasňuje hlavní institucionální pravidla čínské politiky. Třetí kapitola analyzuje charakter ideologického prostředí v Číně. Zatímco během reformní etapy výrazně rostl význam nacionalismu a komunismus ustupoval do pozadí, během vlády Si Ťin-pchinga vidíme posilování některých prvků marxismu-leninismu, ale stále také silnou roli nacionalismu. Čtvrtá kapitola rozebírá identitu a způsob, jak Čína definuje svoji pozici v mezinárodním řádu. Tato kapitola charakterizuje Čínu jako inkrementálně revizionistický stát. Pátá kapitola se věnuje čínské ekonomice a tomu, zda převažuje, či ustupuje snaha o liberalizaci. Tato otázka se také prolíná s pokračujícími čínskými snahami přenastavit hlavní rozvojový model. Šestá kapitola se pak zabývá tím, jaký je převládající způsob rozšiřování čínského vlivu ve světě. Ukazuje, že během Si Ťin-pchingovy vlády Čína více mobilizuje geoeconomické nástroje s cílem zajistit si větší vliv na globální úrovni a zároveň volí důraznější postupy pro ochranu a prosazování svých zájmů v klíčových oblastech ve východní a jihovýchodní Asii.

1.

**Suverenita: vestfálský, nebo
(post)imperiální stát?**

Úvod²

Čínská lidová republika (ČLR) je v akademické literatuře často prezentována jako příklad vestfálského státu a jako zastánce tradičního pojetí suverenity (např. Contessi 2010; Dreyer 2008; Reilly & Gill 2000). Podle některých zdrojů je pak státní suverenity „nejzákladnějším a nejvíce internalizovaným principem čínské zahraniční politiky“ (Kim 1998: 21). Zástupci ČLR také obvykle zdůrazňují význam principu nezasahování do vnitřních záležitostí, který je úzce spjat právě s konzervativním přístupem k suverenitě, což čínským lídrům slouží jako nástroj pro odrážení kritiky zvnějšku, například v oblasti lidských práv (srov. Contessi 2010; Zhang 1998; Zhang & Buzan 2020). Čínští představitelé a oficiální dokumenty často odvozují lpění na ochraně suverenity od vlastní historické zkušenosti, zejména od „století ponížení“ (State Council of PRC 1998, 2011, 2018). Tímto termínem je označováno období po opiových válkách (polovina 19. až polovina 20. století), kdy se čínská říše stala částečně kolonizovaným státem, ocitla se na prahu vnitřního rozpadu a její pozice v mezinárodní politice výrazně oslabila. Ambice být plně suverénním státem se tedy pojí se snahou reagovat na částečnou kolonizaci a ponížení, které však Čína utrpěla nikoliv jako stát v moderním slova smyslu, ale jako říše (císařské impérium), jejíž vládce se považoval za nejvyšší politickou autoritu na světě. Slavný americký sinolog Lucian Pye charakterizoval Čínu v podobném duchu, a to jako „civilizaci, která předstírá, že je národním státem“ (Pye 1992: 1162).

² / Tato kapitola, především její druhá a třetí část, do určité míry vychází z mého dřívějšího a podrobnějšího pojednání o čínské suverenitě (Karmazin 2023a).

Zmíněné aspekty naznačují komplexnost vývoje čínské státnosti, přičemž tato kapitola se věnuje tomu, jak docházelo a dochází ke konsolidaci čínské státní autority a teritoriální integrity a jak je obecný model moderního suverénního státu v případě Číny doplňován dalšími specifickými charakteristikami a koloniálním a imperiálním dědictvím. Zároveň toto téma využívá pro základní představení historického kontextu souvisejícího se suverenitou a pro nastínění přístupu čínského režimu k oblastem, jejichž začlenění do čínského státu z historického hlediska bylo či stále je nejasné, sporné nebo ne přímočaré. Mezi tyto oblasti patří zejména Hongkong, Macao, Tchaj-wan (Taiwan), Sin-ťiang (Xinjiang), Tibet a Jihočínské moře. V této kapitole ukazují, že na pozadí koloniálního a imperiálního dědictví se v reformní etapě (především během 80. a 90. let) vytvořil pragmatický a flexibilní přístup k tomu, jak spravovat čínskou státnost a jak do ní začlenit Hongkong a Macao, přičemž tato města získala velmi vysokou míru autonomie a udržela si podobný model správy jako v době kolonizace. Jedním z nejdůležitějších trendů v současnosti je snaha dále zvyšovat kontrolu a moc Pekingu ve vztahu ke zmíněným oblastem. V Hongkongu roste vliv čínské centrální vlády, a fakticky tak klesá jeho autonomie, Sin-ťiang a Tibet prochází počínšťováním a tvrdou nacionalizační kampaní a v Jihočínském moři se ČLR snaží dále rozšiřovat a upevňovat vliv. Toto přispívá k posilování vestfálské suverenity. I přesto si však Hongkong a Macao stále formálně udržují svůj specifický postkoloniální status a oblast Jihočínského moře není možné považovat za integrovanou do čínského státu.

Suverenita a stát jsou v sociálních vědách analyzovány z řady různých pohledů. Pro účely této kapitoly se pokusím o krátké vymezení hlavních konstitutivních a organizačních rysů toho, co je obvykle považováno za klasickou, konzervativní, absolutní či vestfálskou suverenitu. Pojetí vestfálské suverenity, případně vestfálského státu, je odvozováno od představy, podle níž byly základní principy moderního pojetí suverenity položeny v roce 1648 v souvislosti s uzavřením vestfálského míru ukončujícího třicetiletou válku. Tato představa je sice značně nepřesná (srov. zejm. Osiander 2001; Teschke 2003), avšak

pojem vestfálského státu je v mezinárodních vztazích natolik vžitý, že ho budu používat i v tomto textu. Vestfálská suverenita je charakterizována přítomností jednoho stabilního centra vnitřní autority s finální rozhodovací pravomocí uvnitř státu, dále exkluzivním vymezením teritoria (jasným oddělením vnitřního prostředí od vnějšího) a také mezinárodním uznáním a formální rovností státních autorit na celosvětové úrovni (srov. např. Clark 1988; Pemberton 2008; Philpott 2001). Pojem vestfálské suverenity také předpokládá, že centrální státní autorita má moc nad daným územím nejen formálně či symbolicky, ale dokáže ji i fakticky vykonávat. Od konce 18. století se pak myšlenka státní suverenity spojuje s představou, že konstitutivním prvkem státu se stává národ. Postupně tedy dochází k překryvu pojetí suverénního a národního státu.

Tato kapitola je rozdělena do čtyř částí. V první části krátce představím vývoj čínského císařství. Druhá a třetí část se věnují utváření čínského komunistického státu, a to nejprve v době vlády Mao Ce-tunga (Mao Zedonga) a následně Teng Siao-pchinga (Deng Xiaopinga). Čtvrtá část je pak věnována současnému vývoji v době Si Ťin-pchinga (Xi Jinpinga).

Základní historický kontext vývoje čínské státnosti

Po značnou část historie patřila Čína ke klíčovým civilizačním, politickým, ekonomickým i technologickým centrům na světě. Přestože čínské dějiny poznamenala období politické nestability a rozdrobení, po dlouhou dobu zde existovala silná říše, která hrála dominantní roli v regionu. V jejím čele stála řada různých císařských dynastií, které nicméně sledovaly podobný model politického uspořádání. Od dob dynastie Chan (Han), jež vládla Číně v letech 206 př. n. l. – 220 n. l., bylo toto imperiální uspořádání podpořeno důležitou rolí konfuciánství jakožto převažujícího myšlenkového směru. To se postupně propojovalo s čínským státem a s jeho administrativním aparátem i meritokratickým zkouškovým systémem, kterým museli projít kandidáti

na úřednické posty. Ideologickou, kulturněsymbolickou i politickou moc pak ve své osobě spojoval čínský císař, který využíval zmíněný, poměrně sofistikovaný byrokratický systém. Zároveň byla jeho legitimita odvozena od doktríny „mandátu nebes“, na kterou navázalo i konfucianství. Podle ní byl čínský císař, alespoň teoreticky, nejvyšší politickou autoritou „pod nebesy“ (tedy v celém světě), přičemž mandát k vládě mu byl propůjčen nebesy jakožto obecnou kosmologickou silou (Huang 2023; Zhang 2015). V tomto kontextu se v Číně ani nevyvinula nezávislá náboženská moc. Byrokratický systém čínské říše byl do značné míry robustní a někteří současní politologové v něm vidí dokonce počátky moderní racionalizované byrokracie, která se naplno rozvinula v evropském novověku (Fukuyama 2011; částečně podobně též Zarakol 2022). Zároveň také Čína dlouhodobě byla jedním z hlavních center ekonomického a technologického vývoje. Po velkou část středověku Čína v těchto ohledech do značné míry překonávala Evropu (Inkster 2020; Pomeranz 2000; Ringmar 2009). Ještě na začátku 19. století Čína produkovala přibližně 30 % světového HDP a byla z tohoto pohledu nejsilnějším státem na světě, zatímco britská, francouzská a německá ekonomika dohromady vytvářely méně než 15 % a americká okolo 2 % globálního HDP (Infogram n.d.; pro podrobnější diskusi viz např. Pomeranz 2000; Ringmar 2009).

Evropské koloniální mocnosti, zejména Británie, tak měly značný zájem o proniknutí do Číny. Avšak výraznějšímu otevření pro obchodní styky se čínští vladaři po dlouhou dobu bránili a evropské mocnosti si toto nemohly vynutit vojensky. Zásadní zlom však přichází v polovině 19. století s opiovými válkami (první v letech 1839–1842 a druhá v letech 1856–1860). Jejich název a příčina vzniku se odvíjí od britského prodeje opia přes přístav Kuang-čou (Guangzhou), v češtině často nazývaný „Kanton“, který byl tehdy jako jediný otevřen pro obchod. Rostoucí britské dodávky opia do Číny postupně vyústily v konflikt se širokým významem, jelikož se v něm mimo jiné hrálo o přístup na čínský trh i o nastavení vztahů se západními mocnostmi. Konflikt se také prolíná s akcelerující průmyslovou revolucí v Evropě, která mění globální rozložení sil a poprvé dává západním státům mocenskou převahu nad Čínou.

Do konfliktu se postupně zapojila nejen Velká Británie, ale také Francie a okrajově i Rusko a USA (srov. např. Spence 1991; Westad 2014).

Porážka v opiových válkách měla na Čínu zásadní dopad. Mezi bezprostřední důsledky patřilo podepsání nerovnoprávných (nerovných) smluv, kterými si vítězové zajistili významné zisky. Mimo jiné musela Čína platit reparace, byl legalizován prodej opia, Čína byla donucena otevřít kromě Kuang-čou v důsledku obou válek celkem dalších 14 přístavů pro obchod, Británie získala klíčové části Hongkongu (v roce 1898 pak Britové získali i poslední část dnešního Hongkongu) a západní státy si mohly v Pekingu zřídit diplomatické mise. Oslabené čínské pozice využilo i Rusko, které získalo rozsáhlá území na Dálném východě (asi 1 000 000 km²), kde byl mimo jiné následně založen Vladivostok. Došlo také k zavedení principu exteritoriality. Podle něj občané cizích států, nejdříve Britové a pak i další, nepodléhali čínským, ale svým národním zákonům. Ohledně přesného rozsahu exteritoriality se sice vedly spory (Cassel 2016), avšak rozšíření tohoto principu i výše uvedené důsledky znamenaly zásadní oslabení císařské moci a autority. Porážka v opiových válkách rovněž představovala počátek vtahování Číny do rodícího se globálního politického mezinárodního řádu, který byl charakterizován vedoucí pozicí evropských států a USA (Bull & Watson 1984; Dunne & Reus-Smit 2017). Opiové války jsou také v čínské politice, společnosti i historiografii považovány za počátek „století ponížení“, tedy etapy úpadku čínské moci, oslabení jednoty a řady dalších příkoří. Podle současného oficiálního narativu byla tato etapa ukončena vytvořením ČLR v roce 1949.

V Číně došlo v důsledku těchto konfliktů k zásadnímu otřesu, kdy byla nahlodána věrohodnost císařského a konfucianského systému. Navíc také docházelo k pokračujícím konfliktům různého charakteru se západními státy a postupně též s Japonskem. Čína sice nebyla kolonizována formálně, ale v některých ohledech se kolonii podobala a hrozila jí vnitřní dezintegrace. Čínské císařství zahájilo sérii pokusů o reformy, které však neměly velký úspěch. Nicméně právě v době pozdního 19. století a počátku 20. století velmi rychle pronikají do čínské společnosti západní ideologické, kulturní, ekonomické i technologické vlivy (Harrison 2001).

Celá situace dospěla až k republikánské revoluci, která vedla k založení Čínské republiky v roce 1912. Z hlediska stabilizace politického vývoje, konsolidace kontroly území a suverénní moci se však celá situace příliš nezlepšila. Například přístavy, které byly po opiových válkách otevřeny na základě nerovnoprávných smluv, nadále fungovaly v podobném režimu jako dříve. Svůj vliv a působení v Číně navíc rozšiřovalo zejména Japonsko. Již v roce 1915 se Čína ocitla na pokraji toho, aby se stala de facto loutkovým státem pod japonskou kontrolou. Čínsko-japonské napětí přerostlo v roce 1937 v otevřenou válku, která se stala součástí druhé světové války a byla ukončena až v roce 1945 porážkou Japonska.

Moc čínské vlády a její schopnost spravovat území Číny byla reálně malá. V okrajových částech státu měli lokální vojenští vůdci často silnější roli než centrální vláda. V této situaci se nicméně zformovaly dvě klíčové politické strany. První z nich je Kuomintang (KMT), známá též jako „Čínská národní strana“, která byla pod tímto názvem založena v roce 1919. Je však nutno upozornit, že vycházela z předchozích politických uskupení, která fungovala již od roku 1894. Prvním vůdcem KMT i klíčovou postavou předchozích uskupení byl Sunjatsen (Sun Yat-sen).³ Strana byla vytvořena mimo jiné z revolucionářů, kteří stáli za vznikem Čínské republiky, přičemž do roku 1949 šlo o vládnoucí stranu. Druhou hlavní politickou silou se stala Komunistická strana Číny (KSČ), jež vznikla v roce 1921, a to se značnou pomocí Sovětského svazu. Především v počátku své existence dokázaly obě strany spolupracovat a částečně také stabilizovat politickou situaci. Nicméně v roce 1927 mezi nimi došlo k otevřenému konfliktu. Tehdy Čankajšek (Chiang Kai-shek)⁴, který se stal novým vůdcem KMT v roce 1925, tvrdě zasáhl proti KSČ a i díky tomu se KMT chopil moci jako hlavní vládnoucí strana.

Období od roku 1927 do roku 1937 je známo pod označením „nankingská dekáda“ (sídlo vlády se nacházelo ve městě Nanking). Je charak-

teristické pokračujícím soubojem mezi KMT a KSČ, přičemž komunisté se v některých momentech ocitli na pokraji kompletní porážky. To vedlo síly KSČ k rozsáhlému ústupu („dlouhému pochodu“) z provincie Ťiang-si (Jiangxi) v jižní části Číny směrem na sever v letech 1934–1935. Tímto KSČ dokázala uniknout tlaku Čankajškovy armády. „Dlouhý pochod“ také představuje ikonickou etapu dějin KSČ, během které se fakticky chopili vedení a konsolidovali svoji moc ve straně Mao Ce-tung a jeho blízký spolupracovník Čou En-laj (Zhou Enlai). Přestože se Čankajškovým nacionalistům nepodařilo KSČ zcela porazit, udrželi si vládní pozici. Ta byla nicméně komplikována slabým postavením na mezinárodní scéně a postupně sílícím napětím mezi Čínou a Japonskem, ale také neefektivitou, zkorumpovaností a autoritářským způsobem jejich vlády, což snižovalo legitimitu KMT a později přispělo k nástupu komunistů. Napětí s Japonskem v roce 1937 přerostlo v otevřenou válku, která se stala součástí druhé světové války ve východní Asii. Čínsko-japonský válečný střet (1937–1945) vedl k upozadění konfliktu mezi komunisty a nacionalisty, avšak po roce 1945 se mezi nimi naplno rozhořela občanská válka. Jejím výsledkem byla porážka KMT a vítězství KSČ, což vedlo k přesunutí nacionalistické vlády na Tchaj-wan a k ustavení Čínské lidové republiky (ČLR) dne 1. října 1949 pod taktovkou KSČ.

Vytváření národního a socialistického státu

Po vytvoření ČLR v roce 1949 se nové komunistické vládě podaří obnovit čínský stát ve velmi podobném teritoriálním rozsahu, jako tomu bylo před druhou světovou válkou. Jak bylo naznačeno v závěru předchozí části, republikánský režim se přesune na Tchaj-wan, který se fakticky stává odděleným státem. Na pevnině se komunistické vládě rychle daří konsolidovat centrální moc a do velké míry naplnit hlavní znaky moderního suverénního státu. Prvním vůdcem nového politického režimu je až do své smrti v roce 1976 Mao Ce-tung. Etapa jeho vlády je charakterizována revolučním směřováním a snahou o proměnu čínské společnosti. S vývojem čínské státnosti po roce 1949 je tak spojena řada specifíků, která

3 / V češtině je běžně užívaný přepis jeho jména právě jako Sunjatsen, což koresponduje s obvykle užívaným tvarem Sun Yat-sen v angličtině. Přepis jeho jména standardní českou transkripcí by však měl být Sun I-sien a přepis dle standardu pchin-jin pak Sun Yixian.

4 / Jde o podobný případ přepisu jako v případě Sunjatsena. V češtině se běžně užívá tvar Čankajšek (v angličtině pak Chiang Kai-shek). Podle standardní české transkripce čínštiny by však toto jméno mělo být přepisováno jako Tiang Ťie-š' a podle standardu pchin-jin jako Jiang Jieshi.

se týkala vztahu moderního státu s revolučním komunismem, způsobu definování vnitřní politické autority a mezinárodního uznání ČLR. V následujícím textu řeším otázky věnující se formě státního uspořádání i výkonu státní moci a zároveň vymezení čínské suverenity zevnitř i navenek.

Model moderního suverénního státu byl v případě ČLR lokalizován (místně rozvíjen) s pomocí revolučního komunismu, respektive maoismu. Ačkoliv tyto dva prvky spolu nakonec dokázaly koexistovat v úzké provázanosti, panovalo mezi nimi zároveň určité napětí. Revoluční komunismus věřil, že ultimátním cílem by mělo být vytvoření beztrždní společnosti bez donucovací moci, a tedy ideálně i bez státu. Ve svých raných pracích, ve kterých byl současně ovlivněný anarchismem, Mao Ce-tung mnohdy kritizoval „dekadenci státu“ jako jakousi inherentní a obecnou vlastnost státního uspořádání (Mao 2020: 11–12). K podobné myšlence se Mao vracel i později, nicméně i on uznával model suverénního státu jako hlavní politickou formu, které by se měla Čína v dané době držet, a mnohokrát v různých kontextech zdůrazňoval, že je nutno chránit teritoriální integritu a suverenitu ČLR (např. Mao 1977: 20).

Klíčovým prvkem komunistického přístupu k organizaci státu a vnitřní suverénní autority se stal koncept státostrany. Ten Čína převzala ze Sovětského svazu a inspiroval se jím během první poloviny 20. století již první vůdce KMT Sunjatsen, který byl mimo jiné ovlivněn socialistickými myšlenkami (Zheng 2010: 58–59). Dále se tento model uplatnil a rozvinul právě po založení komunistického režimu v roce 1949. Jak název napovídá, tak tento koncept předpokládá propojenost státu a KSČ, přičemž strana typicky vytváří orgány, které jsou paralelní k těm státním, a zároveň pomocí nich dohlíží nad fungováním vládních struktur. Smyslem tohoto modelu tedy mělo být posílení a stabilizace vnitřní autority a moci, která byla během „století ponížení“ oslabena či narušena. Podle některých právních teorií je pak propojenost státu a strany natolik úzká, že i samotnou ústavu KSČ je nutno považovat za nedílnou součást ústavního pořádku ČLR (Jiang 2010).

V době Maovy vlády bylo státní uspořádání založeno na koncentraci moci v jeho rukou a na totalitním politickém režimu. Roli vůdčí síly

si KSČ dokázala udržovat i díky masovým kampaním, pomocí kterých prováděla řadu politických či ekonomických kroků a zároveň efektivně mobilizovala obyvatelstvo. Mao si v tomto prostředí uchoval pozici politického vůdce, ikonické postavy a klíčového ideologa. Jeho postavení bylo částečně narušeno po jedné z těchto masových kampaní, konkrétně po Velkém skoku vpřed (1958–1962), kdy se čínské vedení snažilo podpořit rozvoj těžkého průmyslu a skokově zvýšit výrobu oceli. Tato kampaň však skončila ekonomickou katastrofou a hladomorem, v jehož důsledku zemřely desítky milionů obyvatel. I přes následnou kritiku si Mao udržel vůdčí roli, kterou se pokusil dále upevnit během Velké proletářské kulturní revoluce (1966–1969). Ta byla politicko-sociální kampaní snažící se o odvrhnutí starých kulturních vlivů, radikální proměnu společnosti a prosazení revoluční ideologie, přičemž byla zároveň doprovázena útokem na oponenty a stranickou byrokracii. V této době patrně dosáhl svého maxima Maův kult osobnosti, ale současně došlo k nárůstu chaosu a rozkolísání státních struktur. Ve zbylé době své vlády, tedy do roku 1976, nicméně Mao dokázal politickou situaci stabilizovat.

ČLR byla rovněž budována jako unitární národní stát, přičemž v mnoha ohledech navazovala na předválečnou republikánskou etapu. V první polovině 20. století se republikánský režim pokusil území původně kontrolované poslední císařskou dynastií definovat jako jednotný národní stát složený z pěti hlavních etnických skupin, které byly symbolicky zastoupeny pěti různými barvami na první vlajce Čínské republiky. Byli jimi politicky i početně dominantní Chanové (Hanové), kteří tvořili přibližně 90 % populace, Mandžuoové, Mongolové, muslimská etnika jako Chuejové (Huiové) a Tibeťané. Toto také znamená, že v době republikánského režimu se ukotvuje předpoklad, že moderní čínský stát má zahrnovat právě i oblasti jako Tibet či muslimy obývaný Sin-ťiang. Mao Ce-tung sice před druhou světovou válkou operoval s představou, že hlavní etnické minority by měly mít možnost osamostatnit se a vytvořit vlastní stát, ale postupně se pozice čínských komunistů včetně Maa měnila. Místo práva na sebeurčení začali mluvit o možnosti autonomie (Norbu 1997; Sautman 2014; Wang 2018). Jednoznačně pak právo na sebeurčení čínské komunistické vedení odmítlo po zřízení ČLR (Norbu 1997).

Otázka takovéto autonomie se týkala především příhraničních regionů, kde jsou etnické menšiny zpravidla koncentrovány nejvíce. Jde zejména o oblasti a skupiny, které se částečně překrývají s původní republikánskou představou o pěti konstitutivních etnicích, tedy Sin-ťiang obývaný Ujgury a dalšími turkickými etniky, Tibet, Vnitřní Mongolsko, Ning-sia (Ningxia) s etnikem Chuej (Hui) a Kuang-si s čuangským (zhuangským) obyvatelstvem. Fakticky v přístupu k etnickým skupinám po značnou část republikánské i komunistické etapy převládal hierarchický pohled. Nejpočetnější chanské obyvatelstvo je reálně ústřední skupinou, zatímco další etnické skupiny jsou typicky vykreslovány jako mající sekundární či doplňkovou roli (Karl 2002; Zhao 2004).

Nicméně začlenění některých z výše zmíněných oblastí nebylo zdaleka přímočaré. Tibet existoval v první polovině 20. století jako de facto nezávislý stát spravovaný místními autoritami, avšak otázka jeho mezinárodněprávního a diplomatického uznání byla poměrně komplikovaná (Cheney 2017; Teng 1995). Po vzniku ČLR došlo k jeho začlenění do nového státu až po násilném zásahu čínské armády v průběhu let 1950–1951. Situace Sin-ťiang byla podobná. Tato oblast se dostala pod kontrolu čínského císařství relativně nedávno, a to v 18. století. I poté si Sin-ťiang většinou udržoval vysokou míru faktické autonomie. V první polovině 20. století byla tamní situace poměrně chaotická a reálná schopnost čínské centrální vlády kontrolovat tuto oblast byla omezená. Došlo zde také k vyhlášení První (1933–1934) a Druhé (1944–1949) Východoturkestánské republiky. Zatímco první z nich byla více inspirována islámským hnutím, na druhou měl naopak silný vliv Sovětský svaz. Po svém založení pak ČLR v oblasti Sin-ťiang konsolidovala vlastní autoritu pomocí armády a se souhlasem Sovětského svazu v roce 1949 (Starr 2004). Začlenění Tibetu a Sin-ťiang do čínského státu však bylo i v následujících letech v mnoha ohledech komplikované. V Tibetu vyústila nespokojenost s rostoucí kontrolou Pekingu v rozsáhlé povstání v roce 1959, po jehož násilném potlačení uprchl 14. dalajláma do Indie, což také vedlo k vytvoření tibetské exilové vlády sídlící právě v této zemi. V Sin-ťiang od 50. let začíná docházet k systematickému zalidňování chanským obyvatelstvem. V obou regionech se nicméně i v dalších desetiletích objevovaly projevy odporu vůči čínské nadvládě.

Na mezinárodním poli ČLR čelila zásadní výzvě, kterou bylo získání oficiálního diplomatického uznání jako suverénní země. ČLR byla krátce po svém vzniku uznávána jen částí dalších států, a to zejména těch ze sovětského bloku, přičemž mnoho ostatních stále uznávalo Čínskou republiku, tedy režim pod nadvládou KMT. Ačkoliv republikánský režim byl fakticky vytlačěn na Tchaj-wan, stále měl výraznou motivaci udržet si uznání jako oficiální reprezentant Číny (nikoliv pouze Tchaj-wanu). ČLR postupně získává širší uznání již během první poloviny studené války, avšak patrně klíčová změna přichází v 70. letech 20. století. V letech 1971–1972 docházelo ke sblížení mezi Čínou a USA, což odpovídalo jejich aktuálním strategickým zájmům, snaze stabilizovat regionální situaci a deeskalovat mezinárodní napětí. Na pozadí tohoto procesu byla nejprve v roce 1971 uznána ČLR na úkor Čínské republiky jako zástupce Číny v OSN. V roce 1979 pak navázaly oficiální diplomatické styky i ČLR a USA (Wu 2024).

Soutěž mezi ČLR a Čínskou republikou o maximalizaci mezinárodního uznání nicméně pokračovala i nadále, přičemž stále větší převahu v tomto ohledu získávala právě ČLR. V 90. letech a od počátku 21. století se reálně jednalo o to, kdo získá podporu malých států, jež se často rozhodovaly podle ekonomických benefitů, které od komunistického a republikánského režimu získaly (Atkinson 2010; Wu 2024). S pokračujícím ekonomickým růstem a novými globálními ekonomickými projekty (více zejména v kapitole 6) získávala stále více navrch ČLR. V roce 2024 tak Čínská republika měla oficiální diplomatické styky již pouze s 11 členskými státy OSN a s Vatikánem, který má v rámci této organizace status trvalého pozorovatele.

Pragmatická reorientace

K výrazné proměně čínské politiky dochází po smrti Mao Ce-tunga a po nástupu Teng Siao-pchinga, který se stává faktickým vůdcem v roce 1978 a ve vrcholné politice působí až do počátku 90. let. Teng neměl zájem zpochybnit hegemonickou roli KSČ v čínské politice,